

Zdzisław Migurski

Feliks Kanclerz (1908-1969) : [nekrolog]

Ochrona Zabytków 52/4 (207), 466-467

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

FELIKS KANCLERZ (1908–1969)

Feliks Kanclerz urodził się 11 listopada 1908 r. w Permie na Uralu w Rosji z ojca Stanisława i matki Cecylii z domu Lipińskiej.

Rodowym gniazdem rodziny Kanclerzów jest osada Wieruchów w rejonie Pruszkowa, Ożarowa i Babic. Rodzina znalazła się w Rosji, ponieważ został tam zesłany ojciec — nauczyciel, skazany przez zaborcę za „przestępstwo” nauczania dzieci w języku ojczystym, co było często powodem represji.

Z zesłania rodzina powrócić mogła dopiero w 1922 r.

Mimo ciężkich warunków rodzinnych Feliks uczęszczał do gimnazjów — im. Mikołaja Reja i im. Wojciecha Górskiego. Jak wielu jemu podobnych pracował dorywczo i był korepetytorem. Maturę uzyskał w 1932 r. Związek małżeński z Marią Deczkowską zawarł w 1935 r. W 1939 r. ukończył Wydział Architektury Politechniki Warszawskiej w stopniu inżyniera, a w 1946 r. uzyskał stopień magistra. Przez cały okres studiów pracował zawodowo. Od czerwca 1937 r. do sierpnia 1939 r. zajmował w Funduszu Kwaterunku Wojskowego stanowisko zastępcy kierownika budowy Szpitala Okręgowego w Warszawie (róg ul. Nowowiejskiej i Al. Niepodległości). W 1938 r. w Radzie Szkolnej był projektantem sieci szkół powszechnych (wszystkie materiały spłonęły w powstaniu warszawskim). Zmobilizowany w 1939 r., brał czynny udział w kampanii wrześniowej. Wzięty przez Niemców do niewoli, uciekł z transportu i dotarł do Warszawy. W okresie okupacji, w latach 1939–1942, był pracownikiem umyślowym w Dziale Sieci Szkolnej Rady Głównej Opiekuńczej, a od sierpnia 1943 r. do końca lipca 1944 r. pełnił funkcję kierownika Biura Budowlanego w Przedsiębiorstwie Instalacyjno-Budowlanym prowadzonym przez inż. R. Łapińskiego. W domu inż. Kanclerza przy ul. Koszykowej 46 przez całą okupację funkcjonował punkt przechowywania poszukiwanych przez Niemców działaczy podziemia, uciekinierów z getta. Łączniczką akcji była nauczycielka Zofia Bursche. Prowadzone w domu oficjalne komplety nauki

Feliks Kanclerz

języków obcych (łacina i niemiecki) były znakomitym kamuflażem spotkań.

Po upadku powstania wraz z rodziną, jak setki mieszkańców stolicy, znalazł się w obozie w Pruszkowie, a następnie w ostatnim transporcie wywożonych do Oświęcimia wysiedleńców. Transport ten został przez Niemców opuszczony w pobliżu Krzeszowic. Okoliczna ludność zorganizowała pomoc, dzięki której wszyscy przeżyli. W czasie tułaczki popowstaniowej rodzina musiała radzić sobie najczęściej sama, gdyż inż. Feliks Kanclerz był aktywnym uczestnikiem „brygad prof. Lorenza”, szczególnie w tzw. akcji pruszkowskiej ratowania polskich skarbów kultury. Ratowanie spuścizny narodowej stało się imperatywem dalszej pracy.

Po wyzwoleniu inż. Kanclerz przez dwa lata pracował w charakterze projektanta i inspektora w Wydziale Architektury Zabytkowej Biura Odbudowy Stolicy. Opracował wówczas kilkanaście projektów odbudowy różnych obiektów — m.in. domu mieszkalnego przy ul. Nowy Świat 21, kościoła św. Wawrzyńca na Woli, budynku ośrodka zdrowia przy ul. Opaczewskiej, domu przy Al. Jerozolimskich 17, budynku Dziekanki przy Krakowskim Przed-

mieściu, zniszczonej części Arsenalu przy ul. Długiej, Domu Studenta przy bramie głównej Uniwersytetu. Od kwietnia do września 1947 r. pracował jako referent odczytowy w Naczelnej Radzie Odbudowy Warszawy, a od października tego roku do sierpnia 1949 r. w Warszawskiej Dyrekcji Odbudowy, w charakterze inspektora robót konserwatorskich.

W instytucji tej, przekształconej następnie na Instytut Budowlany, pracował jako inspektor-kierownik sekcji. Nadzorując jako projektant odbudowę kościoła św. Wawrzyńca, aresztowany wraz z ks. proboszczem W. Łowińskim i kierownikiem budowy, staraniem kolegów i adwokatów (m.in. mec. Przyjemskiego) został zwolniony po kilkumiesięcznym zatrzymaniu.

Od marca 1950 r. podjął pracę w Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków, początkowo na stanowisku starszego projektanta w Głównym Urzędzie Konserwatorskim. Od listopada 1950 r. pełnił tam obowiązki naczelnika Wydziału Realizacji i Inspekcji Konserwatorskiej w Departamencie Ochrony i Konserwacji Zabytków. Od maja 1964 r. był naczelnikiem Wydziału Zabytków Architektury i Urbanistyki w Zarządzie Muzeów i Ochrony Zabytków.

Równoległe z działalnością zawodową szła działalność pedagogiczna. Od 1949 r. do połowy września 1963 r. inż. Kanclerz prowadził wykłady w Państwowym Liceum Budowlanym w Warszawie z historii architektury; w latach 1960–1968 w Wojskowej Akademii Politycznej z historii architektury i kultury polskiej. W latach 1946–1951 nieodpłatnie pełnił również funkcję inspektora do spraw budowlanych w Zarządzie Głównym ZBoWiD.

W pracy wykazał się wysokimi kwalifikacjami zawodowymi. W szczególności zasłużył się przy odbudowie i konserwacji szeregu zabytkowych obiektów architektury — m.in. w Zamościu, Kazimierzu, katedrze św. Jakuba w Nysie Kłodzkiej, kościele NPM

w Stargardzie Szczecińskim, pałacach w Falętach i Młochowie.

Był autorem wielu publikacji naukowych z zakresu architektury zabytkowej, m.in. podręcznika pomocniczego *Architektura dla szkół średnich i wyższych*, przewodnika historyczno-społecznego *Ziemia Nyska*, skryptu *Ceramiczny detal architektoniczny w budownictwie gotyckim* oraz licznych artykułów drukowanych w różnych periodykach, jak „Miało”, „Stolica”, „Ziemia”, „Ochrona Zabytków”. „Życie Warszawy”, często ilustrowanych własnymi rysunkami.

Cechowała Go zawsze pełna świadomość społecznej roli Jego zawodu i znaczenia opieki nad zabytkami dla całokształtu kultury narodowej. To zrozumienie charakteryzowało Jego liczne odczyty w PTK, PTTK, SARP i innych organizacji społecznych, zarówno w Warszawie, jak i w miejskich i wiejskich ośrodkach kraju. Jego działalność na polu popularyzacji wiedzy o zabytkach polskich stanowi dowód wysokiego wyrobienia społecznego. Przez wiele lat, będąc członkiem Zarządu Stołecznego Oddziału SARP, wraz z kolegami, w ramach pracy zawodowej i społecznej prowadził w zakresie ogólnopolskim oznaczanie zabytkowych obiektów „czerwonymi tablicami” (ochrony państwowej zachowanych obiektów przed zniszczeniem). A nie były to lata sprzyjające zainteresowaniu i ochronie narodowej tradycji. Praca przypominała w pewnym sensie „akcję pruszkowską” i wymagała stosowania swoistej „oficjalnej konspiracji”.

Do polskiego Towarzystwa Krajoznawczego należał inż. Kanclerz jeszcze przed wojną. W latach 1938–1939, zgodnie ze swoimi zainteresowaniami, w ramach studenckiej akcji pomocy kolegom, jako przewodnik obwoził turystów (w charakterze „poczthaltera” jak mówił) zabytkowym dyliżansem po Warszawie i na trasie od Placu Teatralnego do Wilanowa.

W 1946 r. został aktywnym działaczem odradzającego się PTK (Oddziału Stołecznego), organizując pierwsze kursy przewodniczące po Warszawie i kursy wiedzy o polskiej architekturze.

Jako świetny gawędziarz był również niezrównanym i ulubionym wykładowcą, z pasją wprowadzającym słuchaczy w tajniki historii architektury. Z głębokim zamiłowaniem oprowadzał po zniszczonych i ocalałych zabytkach Warszawy kandydatów na przewodników oraz uczestników kursów organizowanych przez PTK i PTTK, przyjezdne grupy wycieczkowe i zagranicznych gości. W ramach szeroko prowadzonej przez PTK, a potem PTTK akcji popularyzatorskiej, wędrował z odczytami do szkół, instytucji, organizując spotkania i wycieczki. Napisał pierwszy powojenny przewodnik po zrujnowanej stolicy: *Jeden dzień w Warszawie*. Warszawskie Koło Przewodników Miejskich wyróżniło Go tytułem członka honorowego. Wychował dwa pokolenia przewodników, którzy działają do dziś. W PTK był przewodniczącym Komisji Turystycznej, potem członkiem Zarządu, od 1948 r. wiceprezesem, a od 1949 r. ostatnim prezesem Zarządu Oddziału Warszawskiego PTK.

Po zjednoczeniu organizacji turystycznych został prezesem Zarządu Tymczasowego Okręgu Warszawskiego PTTK. W okresie późniejszym wszedł do władz zarządu Oddziału Warszawskiego PTTK.

W Zarządzie Głównym PTTK był w latach 1955–1968 członkiem prezydium, w 1955 r. skarbnikiem, od 1965 do 1968 r. wiceprezesem Zarządu Głównego. Łącząc zadania wynikające z pracy zawodowej z pracą społeczną, był jednym z założycieli i wieloletnim, do końca swojego życia, wiceprzewodniczącym Komisji Opieki nad Zabytkami, społecznej organizacji ogólnopolskiej. Położył szczególne zasługi dla rozwoju tej formy pracy społecznej w PTTK, między innymi przez opracowanie

metod pracy okręgowych i oddziałowych społecznych komisji opieki nad zabytkami przeszłości, werbuując i szkoląc opiekunów społecznych. Jego osobisty wkład w tym zakresie przyczynił się w znacznym stopniu do odzyskania i uratowania wielu cennych zabytków.

Według projektu inż. Feliksa Kanclerza i jego staraniem został odbudowany zabytkowy dwór w Kampinosie z przeznaczeniem na (nadal tam istniejący) Dom Wycieczkowy PTTK (poprzednio PTK).

Inż. Feliks Kanclerz był również członkiem Polskiego Towarzystwa Archeologicznego oraz Towarzystwa Wiedzy Powszechnej. W tym ostatnim był prelegentem i wykładowcą Uniwersytetu Powszechnego oraz członkiem Zarządu Stołecznego. Współdziałał również z Towarzystwem Współpracy z Zagranicą „Polonia”, a od momentu powołania Rady Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa, niemal do ostatnich chwil życia był jej członkiem (społecznym).

Za swoją działalność zawodową i społeczną został odznaczony Krzyżem Kawalerskim (w 1946 r.) i oficerskim (w 1950 r.) Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Zasługi, złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami” (1967 r.), Medalem X-lecia PRL (1956 r.), odznaką Przewodnika Pracy (1954 r.), odznaką Zasłużonego Działacza Kultury (1964 r.), Złotą Honorową Odznaką PTTK i wieloma innymi.

W związku z ciężką i długotrwałą chorobą przeszedł na własną prośbę na rentę inwalidzką 1 lipca 1969 r. Zmarł w Warszawie 14 października 1969 r. i został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim Wojskowym w Warszawie w kwaterze N, rząd 2, grób 14–15.

Przez całe życie realizował konsekwentnie to, co uważał za niezbędne w walce o zachowanie narodowego dziedzictwa, zgodnie z dewizą „ratować i uczyć!”

Zdzisław Migurski